

Çin Kurtuluş Ordusu (PLA) ve Çin'in Askeri Gücü Üzerine Bir Değerlendirme

People's Liberation Army (PLA) and an Assessment On
Chinese Military Power

Haluk KARADAĞ*

Öz

Bölgesel ve nihayetinde küresel güç olmanın tezahürü sayılabilen uçak gemisine sahip olma şartına uyan ülkeler zincirinin son halkasına Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) de eklenmiştir. Bugün Çin donanmasının göz bebeği olarak nitelendirilen "Liaoning" adındaki uçak gemisi tüm Çinliler için bir gurur kaynağı haline gelmiştir. İki binli yılların henüz başında Ukrayna'dan kumarhane ve eğlence gemisi olarak kullanılmak üzere Makau firması tarafından satın alınarak Çin'e götürülen Varyag isimli gemi günümüzde 36 savaş uçağı taşıma kapasitesine sahip yüzer bir havaalanı olarak hizmet vermektedir. Ancak Çinliler için gurur vesilesi olan söz konusu gemi bölge ülkeleri için bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Uzakdoğu'da yer alan ülkelerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de Çin'in askerî güç artırma girişimlerini yakından takip etmekte ve bölgedeki stratejik dengenin bozulmaması için çaba sarf etmektedir. Burada ÇHC'nin özellikle askeri alandaki kapasite artırımını ile ilgili olarak akla çeşitli sorular gelmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti niçin bölgedeki askeri gücünü artırmak istemektedir? Hans J.Morgenthau'nun tanımladığı millî güç unsurlarından birisi olan askeri gücünü nereye kadar artırma niyetindedir? Son yıllarda dış politikasının merkezine yerleştirdiği slogan olan barışçıl yükselişini ne şekilde sağlamak niyetindedir? Bu ve benzeri sorulara cevap bulma arayışında olan çalışmada Çin Silahlı Kuvvetleri'nin bir dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığını ve son yıllarda tüm dünyanın dikkatini çeken teknolojik kapasite artışına açıklık kazandırılmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonik güç, Çin Kurtuluş Ordusu, PLA, PLAN, PLAAF

* Dr., Haluk Karadağ Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığında Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. E-posta: halukkaradag@gmail.com

Abstract

The People's Republic of China (PRC) has also been added to the last ring of the chain of possessing to the aircraft carrier which has been considered as being a regional or hegemonic power. Today Liaoning aircraft carrier, considered as the most valuable asset of Chinese Navy, has been the source of pride for all Chinese citizens. The ship named Varyag which had been purchased from Ukraine by a Chinese private company named Makau to be specifically used as a gambling and entertainment purposes, was sent to the China at the beginning of 2000s, and has been in the service for the use of 36 aircrafts as a floating airfield. However, this source of pride for Chinese people is perceived as a thread for the neighboring countries. In addition to the countries in the region, the United States is also monitoring the military activities of China and trying to keep the strategic balance of powers in the region. Here there are some questions related to the capacity expansion of PRC to bear in mind. Why does China want to increase its military power over the region? To what extent is she planning to increase its military power, which is one of the elements of national power concept of Hans J.Morgenthau? How does China want to realize its "peaceful rise" rhetoric? While seeking answers to these kinds of questions, this study will try to identify the technological capacity expansion of China.

Key Words: Hegemonic Power, People's Liberation Army, PLA, PLAN, PLAAF

ÇHC ve Büyük Güç Olma Arzusu

Morgenthau'nun klasik realist paradigmasının yanı sıra bir başka akademisyen John Mearsheimer yukarıdaki soruların cevabını *Büyük Güç Politikalarının Tradejisi* adlı eserinde açıklamaya çalışmaktadır. Mearsheimer ileri sürdüğü argümanında, büyük güç olma amacını taşıyan devletlerin statükocu politikalar takip etmeyeceğini, aksine revizyonist politikalar izleyeceğini ifade etmektedir. Nihai amaçlarının ise rakip devletleri geride bırakarak hegemonik güce ulaşmak olduğunu söylemektedir. Uluslararası sistemde yer alan aktörlerin neden bu şekilde bir güç arayışı içerisinde olduğu sorunsalını ise beş madde ile açıklamaktadır. Bununla birlikte söz konusu maddelerin tek başına bir şey ifade edemeyeceğini, ancak beş hususun birlikte düşünüldüğünde güce sahip olma düşüncesi hakkındaki cevabı oluşturacağını belirtmektedir. Bu maddelerden ilki uluslararası sistemin *anarşik yapıda* olduğu görüşüdür. Buradaki anarşi kavramı dış politikada devletlerin üzerinde düzeni sağlayacak merkezi bir otorite veya mekanizma olmadığı şeklindeki düşüncedir. İkincisi devletlerin doğuştan *saldırgan bir askeri kapasiteye* sahip oldukları görüşüdür. Bu görüşe göre devletler potansiyel olarak askeri güçlerini artırmak ve birbirlerini yok etme düşüncesindedirler. Devletlerin güçlenmek istemesinin üçüncü sebebi diğer devletlerin niyet ve maksatları

konusundaki belirsizliklere duydukları *güvensizliktir*. Büyük güçlerin *bekalarını* düşünmesi ve hayatta kalmak istemeleri dördüncü görüşü oluşturmaktadır. Beşinci ve son görüşe göre ise devletler dış çevrelerini algılama kapasitesine sahip *rasyonel aktörlerdir* ve bu nedenden dolayıdır ki uluslararası ortamdaki yerlerini sağlama almak için mücadele etmek istemektedirler.¹

Devletlerin güç artırma niyetlerinin ardında yatan sebeplere Mearsheimer'in yukarıda bahsettiği argümanlar ışığında bakıldığında Çin'in son yıllardaki ekonomik ve askeri gelişmelerinin bir anlam kazandığı görülmektedir. 1989 Tiananmen olaylarının ardından "düşük profilli dış politika" uygulamalarını takip eden Çin, 1990'lı yıllar boyunca ise aynı çizgiyi devam ettirerek uluslararası ortamda ön plana çıkmamaya gayret göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren söz konusu dış politikanın yerini "barışçıl yükseliş" sloganı ile ifade edilen bir süreç almıştır². Bu bağlamda dünyanın en büyük nüfusuna sahip olan ülkesinin kalkınma hamleleri yapması ve bulunduğu coğrafyada etkinliğini hissettirmek istemesi olağan görülmektedir. Dünya Bankası verilerine göre 1990'ların başında yaklaşık bir milyar yüz otuz beş milyon olan nüfus tek çocuk politikasının etkisine rağmen 2015 yılında bir milyar üç yüz yetmiş bir bine yükselmiştir³. Nüfusunun yoğunluğuyla birlikte ekonomik olarak gayri safi yurt içi hasılası 1990 yılında 360 milyar dolar ve genel sıralamada birçok ülkenin gerisinde iken 2015 yılında 11 trilyon dolarlık bir hacme ulaşmıştır⁴. Söz konusu mali tablo iktisadi olarak Çin'i dünya sıralamasında ABD'nin ardından ikinci sıraya oturtmaktadır. Ekonomisi ciddi biçimde gelişmiş olan Çin, askerî güç bakımından ise dünyanın üçüncü büyük gücü konumuna erişmiştir. 2016 yılı itibarıyla Çin Silahlı Kuvvetleri, ABD ve Rus ordusunun ardından dünyanın üçüncü büyük askerî gücünü oluşturmaktadır⁵. Söz konusu askerî gücünü modernize etmek için hükûmetin yapmış olduğu yatırımların aslında Çin'in ekonomisi üzerinde negatif etki yaratması beklenirken tam aksine olumlu bir etki yaptığı ve askerî alandaki teknolojik gelişmeleri diğer

1 John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, 2001, ss. 29-31.

2 Joseph Freesmuth, *Domestic Drivers of China's Future Military Modernization*, Roy Kamphausen ve David Lai(edit.), *The Chinese People's Liberation Army in 2025*, Carlisle, US Army War College Press, 2015, s.57.

3 Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi, Databank: World Development indicators, population <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=SP.POP.TOTL> (erişim: 3 Mart 2017)

4 Dünya Bankası Resmi İnternet Sitesi, Databank: World Development Indicators, GDP Rates, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=NY.GDP.MKTP.CD> (erişim: 3 Mart 2017)

5 Global Firepower, *Countries Ranked by Military Strength* (2016), <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (erişim: 3 Mart 2017)

(sivil) sektörlere yansıtarak itici bir güç oluşturduğu gözlemlenmiştir⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı ülkeleri tarafından tanınmayan ÇHC, Tayvan olarak bilinen Çin Cumhuriyeti karşısında uzun yıllar tanınma mücadelesi vermiştir. Bu mücadelenin ardından yürürlüğe koyduğu "Tek Çin" politikasını dış politikasının merkezine alarak mücadelesini sürdüren ÇHC, Tayvan'ın en yakın müttefiki ABD'nin bölgedeki askeri varlığından rahatsızlık duymaktadır⁷. Japonya ile yaşadığı adalar sorunu ÇHC'ni sıkıntıya sokan diğer bir dış politika sorunudur. Ayrıca Vietnam ve Hindistan ile süregelen sınır sorunları, Tibet bölgesinden kaynaklanan problemler Çin'in dış politikasında yer alan önemli meselelerden bazılarıdır. Bazı akademisyenler Uzakdoğu coğrafyasının bölgede yaşayan ülkelerden kaynaklı olarak jeopolitik bir geçiş süreci yaşadığını iddia etmektedir. Bu konudaki dayanakları ise II. Dünya Savaşı'nın ardından bölgede oluşan ABD merkezli güvenlik anlayışının günümüzde bozulmakta olduğu, söz konusu durumun da istikrarsızlığa doğru gittiği ifade edilmektedir⁸. Çin'in yukarıda zikredilen dış politika sorunları göz önüne alındığında sahip olduğu güç kapasitesini artırmak istemesi Mearsheimer'in argümanlarını doğrular niteliktedir. Uluslararası ortamın anarşik olması ve güvensizlik içermesi bekasını sağlamak ve sorunlarını çözmek için bu ülkenin askeri gücünü artırma düşüncesine yol açmaktadır. Aslında Çin, Neorealist paradigmadan bakıldığında kendi coğrafyasında yeteri kadar güçlenme hedefini ortaya koyarak dış politik sorunlarının çözümünü sonraya bırakmaktadır. Netice itibarıyla özellikle askeri güç kapasitesi bakımından yeteri kadar güçlendikten sonra sorunların bir kısmının ortadan kalkacağını düşünmektedir. Hatta bu noktada Çin hükümeti askeri gücünü, kısacası ordusunu (PLA), dış politikasının bir aracı olarak bazen sert güç, zaman zaman ise yumuşak güç unsuru olarak kullanmaktan çekinmemektedir.

Çin Kurtuluş Ordusu (PLAA-People's Libration Army)

Çin Silahlı Kuvvetleri (PLA), Çin Komünist Partisi'nin talimatlarını yerine getirmek üzere kurulmuş olan bir parti ordusu konumundadır⁹. 1992 yılının Ekim ayında düzenlenen 14'üncü Komünist Parti Kongresinde dönemin

6 Fumitaka Furuoka, Mikio Oishi ve Mohd Aminul Karim, *Military Expenditure and Economic Development in China: An Empirical Inquiry, Defence and Peace Economics*, 29 Mart 2015 (Online), ss. 2,19.

7 James Char ve Richard A.Bitzinger, "Reshaping the People's Liberation Army since the 18th Party Congress: Politics, Policymaking, and Professionalism", *The Journal of Strategic Studies*, 39/5-6, s. 602.

8 Adam P.Liff ve G.John Ikenberry, "Racing Toward Tragedy: China's Rise, Military Competition in the Asia Pacific, and the Security Dilemma", *International Security*, 39/2, s. 55.

9 Philip C. Saunders ve Julia G. Bowie, "US-China Military Relations: Competition and Cooperation", *The Journal of Strategic Studies*, 39/5-6, s. 2.

Genelkurmay Başkanı Chi Haotian, yapmış olduğu konuşmada Tayvan'ın bağımsızlığını ifade eden iki farklı Çin'in kabul edilmesini “casus belli”, yani savaş sebebi olarak ifade etmiş ve gerekirse meselenin halli için askerî güç kullanılacağını tüm dünyaya açıkça deklare etmiştir. Anılan toplantıda sorunun çözümü için hedeflenen zaman 2005 yılı olarak belirtilmiş, ancak sorun günümüzde hala açık bir çözüme kavuşmamıştır¹⁰. Askerî gücünü ulusal çıkarlarının gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanacağını net bir şekilde ortaya koyması Çin hükümetlerini Çin Kurtuluş Ordusunun teknolojik imkân ve kabiliyetlerini artırmaya iten önemli bir güç olmuştur.

Bununla birlikte Çin'in eski Devlet Başkanı Hu Jintao 2004 yılında yapmış olduğu bir konuşma esnasında Çin ordusunun dört temel vazifesi olduğunu vurgulamıştır. Bunlar sırasıyla yurt içinde meydana gelebilecek kaotik durumlara karşı ülke içi istikrarın sağlanması, yurtdışından gelebilecek tehditlere karşı sınır güvenliğinin alınması, bölge dışı ülkeler tarafından özellikle nükleer tehditlere karşı caydırıcılığın sağlanması ve ülke dışındaki bölgelerde harekât icra edebilme kapasitesine ulaşılması şeklinde ifade edilebilir. Aynı konuşma içerisinde Jintao, Çin Silahlı Kuvvetleri'nin yeni tarihi misyonundan, ülkenin ulusal çıkarlarını korumasından, Çin Komünist Partisi yönetiminin devamlılığını garanti altına almasından ve dünya barışına yapacağı katkılardan bahsetmiştir¹¹.

Her ne kadar Çin, PLA için yukarıda belirtilen görev koşullarını tanımlarken bölgedeki çıkarlarının çatıştığı ABD'nin ismini açıkça zikretmese de 1991 yılından beri yaptığı tüm tatbikatlarda düşman kuvveti olarak Amerikan askerî gücünü esas aldığı bilinmektedir¹². Kısacası Tayvan meselesinden diğer sorunlara kadar ABD donanması ile bir çatışmaya girme ihtimalini gözden uzak bulundurmamaktadır. Bu yaklaşımının esas sebeplerinden birisi de Çin'in ABD tarafından bölgesine hapsedilmeye çalışıldığı düşüncesidir. Bir dönem Çin donanmasında görevli Amiral Liu Huaqing, Çin donanmasının bölgesel etkinliğinin artırılması gerektiği ifade etmiş ve ABD tarafından tanımlanan birinci ve ikinci adalar zincirinden oluşan ve Çin'i sınırlayan zahiri hatların 2020 yılında nihai olarak kontrol altına alınması gerektiği düşüncesini açıklamıştır. Bu itibarla bahse konu zahiri hatların kuzeyden güneye doğru sıralandığı şekilde Kuril Adaları, Japonya, Ryukyu adaları, Tayvan, Filipinler, Borneo ve Natuna Besar adalar hattından oluşan birinci adalar zincirini; bu hattın birkaç yüz mil doğusundan geçen hattın ise ikinci adalar zincirini teşkil ettiği

10 Allen S. Whiting, “The PLA and China's Threat Perceptions”, *The China Quarterly*, 1996, s. 606.

11 Andrew Scobel ve Andrew J. Nathan, “China's Overstretched Military”, *The Washington Quarterly*, 35-4, 2012, s. 136.

12 Whiting, a.g.m., s.607.

görülmektedir. Amiral Liu, Çin donanmasının birinci adalar zinciri hattına 2000 yılı itibarıyla, ikinci adalar zincirine ise 2020 yılında ulaşacağını ifade etmektedir. Nihai olarak ise 2050 yılında bir dünya gücü olarak ABD donanması ile boy ölçüşebileceğini söylemektedir¹³.

ABD kaynaklı tehdit algılaması bir yana bazı Çinli akademisyenler PLA'nın modernizasyonunun gerekçesi olarak diğer bölge ülkeleri olan Hindistan, Japonya, Vietnam ve Tayvan'ın askerî güç artırımına gitmelerini göstermekte ve söz konusu durumun Çin üzerinde bir baskı oluşturduğunu ifade etmektedirler¹⁴. Ancak ne var ki Çin, söz konusu baskıyı bir kenara bırakarak ekonomik kalkınma hamlelerine öncelik vermiş, ülke genelinde uyguladığı ekonomik ve teknolojik kalkınma çabaları sayesinde ordunun kapsamlı modernizasyonunun önünü açmıştır. Böylece kara, deniz ve hava kuvvetleri en son teknolojiye sahip, büyük çoğunluğu milli olarak üretilen araç, silah ve malzeme ile teçhiz edilmeye başlanmıştır. 2016 yılında silahlı kuvvetleri için yaklaşık 150 milyar dolarlık bir askeri bütçe ayıran Çin, silah sistemlerinde yüksek teknolojiye yer vermeye başlamıştır¹⁵.

Dünya ordularını sıralayarak birbiriyle karşılaştıran araştırma şirketi Global Firepower'ın 2016 yılı verilerine göre Çin Kara Kuvvetleri'nin elinde 9,150 ana muharebe tankı, 4,788 zırhlı personel taşıyıcı, 1,710 güdümlü füze sistemi, 6,246 çekili topçu ve 1,770 adet çok namlulu roketatar sistemi bulunmaktadır¹⁶. Kara gücü olarak dünyadaki güçlü ordular sıralamasında üçüncü sırayı alan PLA söz konusu gücü ile bulunduğu coğrafyada bariz bir üstünlüğe sahip görünmektedir. Coğrafi sınırlarının büyük kısmının kara sınırlarından oluşması ve halen bazı komşu ülkeler ile yaşadığı sınır problemlerinin tam anlamıyla çözüme kavuşturulmamış olması Çin ordusunun niçin kuvvetli olması gerektiğini açıklamaktadır.

Bununla birlikte son yıllarda Çin Kara Kuvvetleri'nin giderek artan yoğunlukta Birleşmiş Milletler harekâtlarına katılması da Çin'in çok uluslu harekâtlara katılma ve uluslararası ortamda var olma konusundaki azmi ve isteğini ortaya koymaktadır. Başlangıçta uluslararası ortamda cereyan eden çatışmalara katılma yönünde karşıt bir tutum sergileyen Çin, daha sonraları söz konusu tutumunu değiştirmiş ve BM kararlarına uygun olarak kuvvet gönderme talebi bulunan bölgelere askeri kuvvet gönderme

13 Scobel ve Nathan, a.g.m., s. 142.

14 Whiting, a.g.m., s.599.

15 Agence France-Presse, "China to increase defence spending by '7-8%' in 2016 – official", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/04/china-to-increase-defence-spending-by-7-8-in-2016-official>, (erişim: 3 Mart 2017)

16 Global Fire Power Index, *Chinese Land Forces*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 18 Mart 2017)

kararı almıştır¹⁷. Böylece uluslararası ortamda daha aktif bir politika takip etmeye ve görünürlüğüne artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte askeri birlik bazında görev yaptığı misyonlarda yerel otoriteler ile görüşmeler yapmak suretiyle sorun çözücü olarak rol alabilmek, okullara ve diğer eğitim kurumlarına çeşitli yardımlarda bulunmak ve sağlık desteği vermek gibi hususlar Çin'in aktif olarak takip ettiği faaliyetlerdendir¹⁸. İlk olarak 1990 yılında Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü (UNTSO)'ne askeri gözlemci personel gönderen Çin'in¹⁹ bugün BM'nin üstlendiği misyonlarda önemli ölçüde rol aldığı görülmektedir. Hâlihazırda ikisi polis, sekizi askeri kuvvetlerin katıldığı toplam on adet BM misyonuna personel katkısı sağlamaktadır. Askeri misyonlar sırasıyla Batı Sahra Referandum için Birleşmiş Milletler Misyonu (MINURSO), Mali BM Çok boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (MONUSCO), Demokratik Kongo Cumhuriyeti BM İstikrar Misyonu (MONUSCO), Darfur BM Afrika Birliği Misyonu (UNAMID), Lübnan BM Misyonu (UNIFIL), Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu (UNMIL), Birleşmiş Milletler Güney Sudan Misyonu (UNMISS) ve son olarak Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü (UNTSO)'nden oluşmakta²⁰ ve bahse konu misyonlarda Şubat 2017 itibarıyla toplam 2,567 adet askeri personeli görev yapmaktadır²¹.

Çin Deniz Kuvvetleri (PLAN- People's Liberation Army Navy)

Çin Deniz Kuvvetleri son yıllarda kara ve hava kuvvetlerine nazaran daha fazla gelişim göstermektedir. Başta Tayvan'la olan sorunlarının, diğer taraftan Doğu ve Güney Çin denizinde bölge ülkeleri ile yaşanabilecek krizlerin deniz yoluyla icra edilecek bir askerî harekâtı gerektirecek olması Çin'i denizde üstün kılmaya iten nedenlerin başında gelmektedir. Buna bir de ABD ile bölgede yaşanabilecek muhtemel krizler eklendiğinde deniz kuvvetlerinin hem nitelik, hem de nicelik olarak güçlenmesi gerektiği hususu Komünist Parti yetkilileri tarafından kaçınılmaz olarak

17 Stefan Stahle, "China's Shifting Attitudes Towards United Nations Peacekeeping Operations", *The China Quarterly*, No. 195 (Sep., 2008), pp. 631-655.

18 Haluk Karadağ, *Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut: Kamu Diplomasisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016, s.177.

19 Yasuhiro Matsuda, "China's UN Peacekeeping Operations Policy: Analysis of the Factors Behind the Policy Shift Toward Active Engagement, International Circumstances in the Asia-Pacific Series (China)", Japan Digital Library (March 2016), http://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/china.php, s.52. (erişim: 13 Mart 2017)

20 BM Resmi İnternet Sitesi, *UN Mission's Summary Detailed by Country*, http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/feb17_3.pdf, s. 9. (erişim: 14 Mart 2017)

21 BM Resmi İnternet Sitesi, *Contributors to United Nations Peacekeeping Operations*, http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/feb17_1.pdf. (erişim: 14 Mart 2017)

görülmektedir. Aslına bakılırsa ülkenin deniz gücü, küresel ekonomideki payı her geçen gün giderek artan Çin'in ekonomik özgürlüğünün teminatı olarak görülmektedir. Rakamsal olarak bakıldığında bölge ülkelerine kıyasla bariz üstünlüğe sahip olan deniz kuvvetlerinin elindeki en önemli ve asimetrik üstünlük yukarıda ismi geçen Liaoning uçak gemisidir. Bunun yanı sıra Çin donanmasında bulunan 48 fırkateyn, 32 destroyer, 26 korvet, 68 denizaltı, 138 sahil güvenlik gemisi ve 4 adet mayın arama gemisi deniz kuvvetinin omurgasını teşkil etmektedir²². Ayrıca donanması üç farklı bölgede konuşlanmış olan Çin Deniz Kuvvetleri, Qingdao'da Kuzey Saha Donanmasını, Ningbo'da Doğu Saha Donanmasını ve Zhanjiang'da Güney Saha Donanmasını konuşlandırmış olarak bölgesel tehditlere karşı tertiplenmiş durumdadır²³.

Sayısal üstünlüğüne ilave olarak teknolojik üstünlüğe sahip söz konusu silah sistemleri Çin Silahlı Kuvvetleri'nin bölgesel caydırıcılığına katkı sağlayan önemli unsurlardır. Donanma bilhassa envanterinde bulunan Jin sınıfı (Tip 094) denizaltıları ile balistik füze fırlatma imkân ve kabiliyetine sahip bulunmaktadır. Söz konusu denizaltılar 16 adet Julang-2 füzesi taşıyabilmekte ve 7,500 deniz mili uzaklığa kadar füze fırlatabilmektedir. Ayrıca denizaltı teknolojisinde ilerleme kaydeden Çin daha gelişmiş Tang sınıfı (Tip 096) denizaltı üretim çalışmalarını sürdürmektedir. Tang sınıfı denizaltılarının avantajı Jin sınıfı denizaltılardan daha sessiz çalışması ve sonar radarlar tarafından tespit edilme ihtimalinin daha zayıf olmasıdır. Rusya'dan sipariş edilen dört adet ultra sessiz Lada sınıfı denizaltının da Çin donanmasına güç katacağı değerlendirilmektedir²⁴. Bununla birlikte hava savunması zayıf olan eski gemilerini servis dışında bırakarak hava ve füze savunması daha kuvvetli olan altı adet Luyang II tipi (Tip 052C) destroyer üretmiş ve daha gelişmiş teknolojik donanma sahip Luyang III tipi (Tip 052D) destroyer üretimine başlamıştır. Deniz gücünü, üretmiş olduğu yirmi adet Jiangkai II tipi (Tip 054A) fırkateyn ile kuvvetlendirmiş olan donanma komutanlığı uzun menzilli füzeler ile donatılmış olan fırkateynlerin seri üretimini sürdürmektedir²⁵.

Deniz kuvvetlerindeki gemi ve denizaltıların nükleer başlıklı füze

22 Global Fire Power Index, *Chinese Naval Power*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 18 Mart 2017)

23 Federation of American Scientists (FAS), *The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century*, <https://fas.org/nuke/guide/china/plan-2015.pdf>, s. 11. (erişim: 22 Mart 2017)

24 Sputnik News, *Project Kalina: Russia's Fifth-Generation Diesel-Electric Submarine*, <https://sputniknews.com/military/201603221036746542-russia-kalina-class-submarine/>, (erişim: 25 Mart 2017)

25 Federation of American Scientists (FAS), *The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century*, <https://fas.org/nuke/guide/china/plan-2015.pdf>, s. 12. (erişim: 25 Mart 2017)

fırlatma yeteneğine sahip olması ise diğer devletler ve de özellikle ABD tarafından stratejik öneme sahip bir husus olarak algılanmaktadır. Çin donanmasının sahip olduğu bu imkân ve kabiliyet ile ABD'nin Seattle, Chicago ve New York gibi şehirlerini vurabilme ihtimali Amerikan milli güvenlik uzmanları ile karar vericilerine rahatsızlık vermektedir²⁶. Bölgesel üstünlüğünü küresel üstünlüğe dönüştürme gayretinin önemli bir parçası olan ve Çin'in tamamen kendi mühendisleri tarafından Dalian tersanesinde üretim faaliyeti devam eden ikinci uçak gemisi CV-17'nin 2020'li yılların başında hizmete gireceği tahmin edilmektedir²⁷. İkinci uçak gemisiyle ABD'nin Çin denizi bölgesinde II. Dünya Savaşı'nın bitişinden itibaren elinde bulundurduğu stratejik üstünlüğü sona erdirmeye düşüncesinde olduğu görülmektedir.

Çin uluslararası ortamda deniz gücünün varlığını hissettirmek ve kendi gemilerini deniz korsanlarından korumak amacıyla Somali açıklarında korsanlarla mücadele kapsamında çok uluslu harekâta kendi adına iştirak etmiştir. Asıl görevi ekonomik çıkarlarını korumak olsa da donanmanın üstlendiği görev aynı Birleşmiş Milletler misyonlarında olduğu gibi uluslararası güvenliğe yapmış olduğu katkı açısından bakıldığında Çin'e önemli ölçüde prestij sağlamaktadır. Somali açıklarında artan korsanlık faaliyetlerine ABD, Rusya, Hindistan gibi devletlerin donanma gemileri ile NATO ve Avrupa Birliği gibi örgütlere bağlı gemilerin katılması Birleşmiş Milletlerin beş daimî üyesinden birisi olan Çin'in katılımı için ayrı bir anlam ifade etmektedir²⁸. Böylece küresel güç olma hedefi peşinde koşan Çin'in uluslararası güçlerle koordineli çalışması ve koordinasyon sorununu çözmesi beklenmektedir. 2009 yılının Ocak ayında üç savaş gemisi ile başlamış olan misyon 2016 yılının Ocak ayında 22'nci deniz görev kuvvetinin nöbeti devralmasıyla devam etmektedir. 2015 yılına kadar toplam 68 gemi ve bu gemilerde görevli 16,000 personel Hint Okyanusunda süregelen bahse konu misyona iştirak etmiştir²⁹. Söz konusu bölgede icra edilen harekâta iştirak etmenin pratikte PLAN'a birçok katkısı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları katılan donanma personelinin gerçek tatbikat ortamında eğitim yapması, uluslararası güçlerle koordineli görev

26 Peter Navarro, *Crouching Tiger: What China's Militarism Means for the World*, Prometheus Books, 2015, s.29.

27 Robert Farley, *Everything We Know About China's New Aircraft Carrier*, The National Interest, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/everything-we-know-about-chinas-new-aircraft-carrier-18224>, (erişim: 25 Mart 2017)

28 J.Peter Pham, "Pirates and Dragon Boats: Assessing the Chinese Navy's Recent East African Deployments", *The Journal of the Middle East and Africa*, 4/1, s. 87, 96.

29 Olivia Gippner, "Antipiracy and Unusual Coalitions in the Indian Ocean Region: China's Changing Role and Confidence Building with India", *Journal of Current Chinese Affairs*, 45/3, 118.

yapma imkanına kavuşması ve uluslararası güvenliğe yapmış olduğu katkılar nedeniyle ülkeye prestij sağlaması gibi önemli hususlardır.

Çin deniz kuvvetleri bir yandan sert güç unsuru olarak yukarıdaki faaliyetlere iştirak ederken diğer taraftan yumuşak güç unsuru olarak “Harmonious Mission” (Uyumlu Görev) adı altında çeşitli insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Tarihi görevler (historic missions) adı altında sürdürdüğü görevlerini 2010 yılında başlatan ve özellikle “Peace Ark” isimli devasa hastane gemisini çeşitli ülke limanlarına göndererek bölge halkının sıhhi muayene ve tedavilerini yaparak, zaman zaman da ameliyatlarını icra ederek sürdüren Çin, söz konusu misyonları 2015 yılında dek devam ettirmiştir. Askeri kamu diplomasisi uygulaması olarak da isimlendirebileceğimiz uygulama yıl içerisinde, iki-üç aylık dönemler halinde, her defasında dünyanın başka bir bölgesine düzenlenen seferler biçiminde uygulanmaktadır³⁰. Böylece Çin, “Barışçıl Yükseliş” sloganı ile uyumlu biçimde askeri deniz gücünü bir dış politika enstrümanı olarak kullanmaktadır.

Çin Hava Kuvvetleri (PLAAF- People’s Liberation Army Air Force)

Kara ve deniz kuvvetlerinin yanı sıra hava kuvvetleri de Çin’in modernizasyon projelerinde önemli bir yere sahiptir. Kendi uçağını üreten az sayıdaki ülkeden birisi olan Çin, hava kuvvetlerini bölgesel krizlerde aktif olarak kullanmak için kapasite geliştirme çabalarını sürdürmektedir. Bu sayede son yirmi yıldır modernizasyon faaliyetlerini sessiz şekilde yürüterek günümüzde dünyanın önde gelen hava kuvvetlerinden birisi haline gelmiştir. Bu ciddi ve caydırıcı güç Çinli akademisyenler tarafından “stratejik hava kuvveti” olarak nitelendirilmektedir³¹.

Toplam 398,000 personele sahip hava kuvvetlerine ait ana üsler yedi farklı bölgede konuşlanmıştır. Shenyang, Pekin, Lanzhou, Jinan, Nanjing, Guangzhou ve Chengdu olarak teşkil edilmiş yedi askeri hava bölge komutanlığına ayrıca bir hava indirme kolordusu dahildir³². Global Firepower’ın verilerine göre Çin Hava Kuvvetleri’nin envanterinde hâlihazırda 2,615’i avcı/önleyici savaş uçağı, 782’si nakliye ve 352’si

30 Glen Diehl ve Solomon Major, “White Hull or Whaite Elephant? Soft Power and the Chinese Hospital Ship, the Peace Ark”, *Defense & Security Analysis*, 31/4, s. 277.

31 Michael S. Chase ve Cristina L. Garafola, “China’s Search for a ‘Strategic Air Force’”, *Journal of Strategic Studies*, Online, 14 Eylül 2015, s. 2, 7-9.

32 Antony H.Cordesman ve Steven Colley, *Chinese Strategy and Military Modernization in 2015: A Comparative Analysis*, Center for Strategic Studies, 2015, s. 159.

eğitim uçağı olmak üzere toplam 3,749 uçak bulunmaktadır. Ayrıca 200 saldırı/taarruz helikopteri ve 800 genel maksat helikopteri mevcuttur³³. Bu rakamlarla bölgesinde yer alan komşularına nazaran ciddi üstünlüğe sahip bulunmaktadır. Elindeki savaş uçaklarının 300 adedi J-10, J-11, J-15 ve SU-30 tipinde ve gelişmiş ülkelerin hava kuvvetlerinin esasını oluşturan dördüncü nesil savaş uçaklarından oluşmaktadır. Ancak Çin, ABD'nin elinde bulunan en son model F-22 ve F-35 savaş uçaklarına rakip olacak beşinci nesil savaş uçağı geliştirme ve üretme faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle 5. nesil olarak adlandırılan son teknolojiye sahip savaş uçağı üretme kapasitesine sahip olması Çin'i bu anlamda dünyadaki birkaç ülkeden birisi yapmaktadır.

Yakın gelecekte prototipini üretmiş olduğu, ABD ordusundaki emsalleri gibi görünmezlik teknolojisine sahip, uçak gemisine kolayca iniş yapabilecek ve dikey iniş kalkışa imkân veren J-20 tipi savaş uçağının seri üretimine başlayacağı değerlendirilmektedir³⁴. Ayrıca savaş uçaklarının yere inmesine gerek kalmadan havadan yakıt ikmali yapabilmesine imkân sağlayan iki adet tanker uçağı (Rus Tupolev TU-16'dan dönüştürülen Xian-HY6 ve Ukrayna'dan alınan IL-78) sahip olan PLAAF söz konusu kabiliyetini geliştirmeye devam etmektedir³⁵.

Savaş pilotlarının eğitime de özel önem veren hava kuvvetleri "altın kask" (Golden Helmet) adı altında yarışmalar düzenlemek suretiyle ülkenin savaş pilotlarını en iyi biçimde yetiştirme düşüncesindedir. Temel eğitimlerini Cangzhou'da alan pilotlar, altın kask yarışmalarının düzenlendiği hava üssüne sahip olan Dingxin'deki test ve uçuş eğitim alanında eğitimlerine devam etmektedir. Burada amaç pilotlar arasında rekabet duygusu oluşturmak ve teknolojik olarak gelişmiş uçakları en iyi pilotların kullanmasını sağlamaktır³⁶.

Çin'in askerî-politik hedeflerinden en önemlisi -aynı deniz gücünde olduğu gibi- gelişmiş hava kuvvetleri ile bölgesel üstünlüğü ele geçirerek ABD'nin gücünü dengelemeye çalışmasıdır. Bu maksatla halen teknolojik olarak geliştirmeye devam ettiği son sistem silahlarının bir kısmını

33 Global Fire Power Index, *Chinese Air Power*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 20 Mart 2017)

34 NTV haber, Çin Havalet Uçak J-20 ile Gövde Gösterisi Yaptı, http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/cin-hayalet-ucak-j-20-ile-govde-gosterisi-yapti.i_mZIdTEGEK2QWbPoJhMMg/nLHa5jK6BUK_BQSGeuVhA, (erişim: 26 Mart 2017)

35 Sino Defence Editor, PLA's Aerial Refuelling Tanker Fleet, *SinoDefence-Chinese Defence News and Analysis*, <https://sinodefence.com/2017/01/07/plas-aerial-refuelling-tanker-fleet/> (erişim: 26 Mart 2017)

36 Michael S.Chase, Kenneth W.Allen ve Benjamin S.Purser, *Overview of People's Liberation Army Air Force 'Elite Pilots'*, Rand Corporation, California, 2016, s. 5.

ekonomik gelir elde etmek amacıyla diğer ülkelere pazarlama gayreti içerisinde. ABD'nin diğer ülkelere ihracatına kolaylıkla izin vermediği silahlı İHA (insansız hava aracı) olarak adlandırılan silah sistemlerini Çin, diğer ülkelerin ürettiği emsallerine nazaran daha uygun fiyatlarla satarak uluslararası savunma sanayi pazarına sunmaktadır. Irak, Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır gibi ülkeler söz konusu İHA sistemlerini Çin'den satın alarak kullanmaktadırlar³⁷. Hava savunma sanayindeki etkinliğini artıran Çin'in ürettiği silahlı İHA sistemleri ile hem uluslararası ortamda teknolojik/askeri gücünü gösterme imkânı bulmakta hem de bölgedeki en büyük rakibi olan ABD donanması karşısında stratejik dengeye ulaşmak istemektedir.

Ulaşmış olduğu teknolojik seviyeyi atmosferin dışına taşıyan Çin, ABD ve Rusya ile uzayda rekabete girişmiştir. İlk uydusunu 1970 yılında uzaya fırlatmış ve ilk insanlı uçuşunu Yarbay Yang Liwei'yi uzaya göndererek 2003 yılında icra etmiştir. Böylece uzay teknolojilerinde önemli bir mesafe kat eden Çin, Rusya ve ABD'nin ardından uzaya insanlı uzay aracı gönderen üçüncü ülke olmuştur³⁸. Bununla yetinmeyerek ay yüzeyinde insanlı araştırma çalışmaları yapmak üzere bir araştırma programı başlatmış olan Çin, Uzay İstasyonu kurarak dünya dışında çeşitli araştırmalara girişmiştir. İlk defa 2011 yılının Eylül ayında uzaya yerleştirilen Tiangong-1 ya da 'cennet sarayı' adı verilen istasyon, yüz metre uzunluğa sahip Uluslararası Uzay İstasyonunun aksine on metre uzunluğu ve üç metre genişliği olan bir yaşam alanına sahiptir³⁹. Küçük de olsa uzay istasyonu işletme potansiyeline sahip olması Çin için gelecek adına ümit vadeden başarılarıdır. Ayrıca söz konusu çabalar uzay rekabetinde Çin Hava Kuvvetleri'nin asimetrik savaşa hazır olduğunu göstermesi açısından ciddi ölçüde caydırıcılık sağladığı değerlendirilmektedir.

Sonuç

Kurulduğu 1949 yılından itibaren bulunduğu coğrafyada birçok farklı sorunla karşılaşan dünyanın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi ÇHC, özellikle 2000'li yıllardan itibaren uyguladığı planlı kalkınma hamlelerinin

37 Ryan Pickrell, Cheap, Lethal Chinese Drones are Filling Distant Skies, The Daily Caller, <http://dailycaller.com/2016/12/04/cheap-lethal-chinese-drones-are-filling-distant-skies/>, (erişim: 25 Mart 2017)

38 Marcia S. Smith, *China's Space Program: An Overview*, CRS Report for Congress, 21 Ekim 2003, s. 1.

39 Ian Sample, "Where will the Out-of-Control Chinese Space Station Land?", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/science/2016/sep/24/where-will-the-out-of-control-chinese-space-station-land-tiangong-1>, (erişim: 12 Mart 2017)

meyvelerini almaya başlamış ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD önderliğindeki tek kutuplu dünya düzeninin sorgulanmasına neden olan gelişmelere yol açmıştır. İçe dönük ekonomisini canlandırarak dış pazarlara açılmış, özellikle teknolojideki gelişmelerini silahlı kuvvetlerin modernizasyonunda da ustaca uygulamıştır. Dış politikadaki temel sorunlarından olan “Tek Çin” politikasını ısrarla sürdürerek Tayvan (Çin Cumhuriyeti)'ni köşeye sıkıştırılmıştır. Bununla birlikte sınır sorunlarını komşu ülkelerle çözme gayretine girmiş ve bir kısmında başarı sağlarken diğerlerinin çözümünü beklemeye almıştır. Çin Denizi'nde bölge ülkeleri ile olan ihtilaflarının çözümünü ise *neorealist* paradigmanın öngördüğü güç politikası ile çözmeye çalışmaktadır. Bütün bu sorunlarına ilave olarak bölgede mevcut ABD askerî varlığından rahatsızlık duymakta ve bir an evvel güç dengesine ulaşmak için çaba sarf etmektedir. 2025 yılından sonra Çin'in ciddi bir bölgesel güç olacağı düşünüldüğünde sorunlarının çözümü için askeri olarak kuvvetlenmesini anlamlandırmak mümkün görünmektedir. Çünkü on yıl içerisinde Çin Denizi'nde ABD'den fazla bir askeri güce kavuşacak olan Çin, güç dengesini sağlamış ve bölgesel üstünlüğü ele geçirmiş olacaktır. Netice itibarıyla iç ve dış sorunlarının çözümünde Çin'in elinde bulunan en büyük koz PLA olmaktadır. Yeterli güce ulaştıktan sonra popüler dış politika sloganı olan “Barışçıl Yükseliş”ini yeniden gözden geçireceği ve ulusal çıkarlarını korumak için sert güç kullanma yoluna gideceği değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- AGENCE France-Presse, “China to increase defence spending by ‘7-8%’ in 2016 – official”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/04/china-to-increase-defence-spending-by-7-8-in-2016-official>, (erişim: 3 Mart 2017)
- BM Resmi İnternet Sitesi, *Contributors to United Nations Peacekeeping Operations*, http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/feb17_1.pdf . (erişim: 14 Mart 2017)
- BM Resmi İnternet Sitesi, *UN Mission’s Summary Detailed by Country*, http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2017/feb17_3.pdf, (erişim: 14 Mart 2017)
- CHAR, James ve BITZINGER, Richard A. “Reshaping the People’s Liberation Army since the 18th Party Congress: Politics, Policymaking, and Professionalism”, *The Journal of Strategic Studies*, 39/5-6, s. 602.
- CHASE, Michael S. ve GARAFOLA, Cristina L. “China’s Search for a ‘Strategic Air Force’”, *Journal of Strategic Studies*, Online, 14 Eylül 2015, s. 1-22.
- CHASE, Michael S., ALLEN, Kenneth W. ve PURSER, Benjamin S. *Overview of People’s Liberation Army Air Force ‘Elite Pilots’*, Rand Corporation, California, 2016.
- CORDESMAN, Antony H. ve COLLEY, Steven. *Chinese Strategy and Military Modernization in 2015: A Comparative Analysis*, Center for Strategic Studies, 2015.
- DIEHL, Glen ve MAJOR, Solomon. “White Hull or Whaite Elephant? Soft Power and the Chinese Hospital Ship, the Peace Ark”, *Defense & Security Analysis*, 31/4, s. 276-292.
- DÜNYA Bankası Resmi İnternet Sitesi, Databank: *World Development Indicators, Population* <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=SP.POP.TOTL> (erişim: 3 Mart 2017)
- DÜNYA Bankası Resmi İnternet Sitesi, *Databank: World Development Indicators, GDP Rates*, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&type=metadata&series=NY.GDP.MKTP.CD> (erişim: 3 Mart 2017)
- FARLEY, Robert. *Everything We Know About China’s New Aircraft Carrier*, The National Interest, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/everything-we-know-about-chinas-new-aircraft-carrier-18224> , (erişim: 25 Mart 2017)
- FEDERATION of American Scientists (FAS), *The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century*, <https://fas.org/nuke/guide/china/plan-2015.pdf> , (erişim: 22 Mart 2017)
- FEDERATION of American Scientists (FAS), *The PLA Navy: New Capabilities and Missions for the 21st Century*, <https://fas.org/nuke/guide/china/plan-2015.pdf> , (erişim: 25 Mart 2017)
- FREESMITH, Joseph *Domestic Drivers of China’s Future Military Modernization*, Roy Kamphausen ve David Lai(edit.), The Chinese People’s Liberation Army in 2025, Carlisle, US Army War College Press, 2015.
- FURUOKA, Fumitaka, OISHI, Mikio ve KARIM, Mohd Aminul. *Military Expenditure and Economic Development in China:An Empirical Inquiry, Defence and Peace Economics*, 29 Mart 2015 (Online).
- GIPPNER, Olivia. “Antipiracy and Unusual Coalitions in the Indian Ocean Region: China’s Changing Role and Confidence Building with India”, *Journal of Current Chinese Affairs*, 45/3, ss.107-137.

- GLOBAL Fire Power Index, *Chinese Air Power*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 20 Mart 2017)
- GLOBAL Fire Power Index, *Chinese Land Forces*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 18 Mart 2017)
- GLOBAL Fire Power Index, *Chinese Naval Power*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (erişim: 18 Mart 2017)
- GLOBAL Firepower, *Countries Ranked by Military Strength* (2016), <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (erişim: 3 Mart 2017)
- HEIN, Matthias Von. Uçak Gemisinin Maceralı Öyküsü, *Deutsche Welle*, <http://www.dw.com/tr/çin-uçak-gemisinin-macerali-öyküsü/a-18226044> (erişim: 22 Şubat 2017)
- KARADAĞ, Haluk. Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut: Kamu Diplomasisi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2016.
- LIFF, Adam P.ve IKENBERRY, G.John, “Racing Toward Tragedy: China’s Rise, Military Competition in the Asia Pacific, and the Security Dilemma”, *International Security*, 39/2.
- MATSUDA, Yasuhiro. “China’s UN Peacekeeping Operations Policy: Analysis of the Factors Behind the Policy Shift Toward Active Engagement, International Circumstances in the Asia-Pacific Series (China)”, Japan Digital Library (March 2016), http://www2.jiaa.or.jp/en/digital_library/china.php, (erişim: 13 Mart 2017)
- MEARSHEIMER, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W.Norton & Company, 2001.
- NAVARRO, Peter. *Crouching Tiger: What China’s Militarism Means for the World*, Prometheus Books, 2015.
- NAVARRO, Peter. Flattop Faceoff: China’s Pride vs. America’s Arrogance, *The National Interest*, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/flattop-faceoff-chinas-pride-vs-america-arrogance-15490>
- NTV haber, Çin *Hayalet Uçak J-20 ile Gövde Gösterisi Yaptı*, http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/cin-hayalet-ucak-j-20-ile-govde-gosterisi-yapti_i_mZJdTEGEK2QWbPoJhM-Mg/nLHa5jK6BUK_BOgSGeuVhA , (erişim: 26 Mart 2017)
- PHAM, J.Peter. “Pirates and Dragon Boats: Assessing the Chinese Navy’s Recent East African Deployments”, *The Journal of the Middle East and Africa*, 4/1, ss. 87-108.
- PICKRELL Ryan, Cheap, *Lethal Chinese Drones are Filling Distant Skies*, The Daily Caller, <http://dailycaller.com/2016/12/04/cheap-lethal-chinese-drones-are-filling-distant-skies/> , (erişim: 25 Mart 2017)
- SAMPLE, Ian. “Where will the Out-of-Control Chinese Space Station Land?”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/science/2016/sep/24/where-will-the-out-of-control-chinese-space-station-land-tiangong-1>, (erişim: 12 Mart 2017)
- SAUNDERS, Philip C. ve BOWIE, Julia G. “US-China Military Relations: Competition and Cooperation”, *The Journal of Strategic Studies*, 39/5-6.
- SCOBEL, Andrew ve NATHAN, Andrew J. “China’s Overstretched Military”, *The Washington Quarterly*, 35-4, 2012.
- SINO Defence Editor, PLA’s Aerial Refuelling Tanker Fleet, *SinoDefence-Chinese Defence News and Analysis*, <https://sinodefence.com/2017/01/07/plas-aerial-refuelling-tanker-fleet/> (erişim: 26 Mart 2017)

SMITH, Marcia S. *China's Space Program: An Overview*, CRS Report for Congress, 21 Ekim 2003.

SPUTNIK News, *Project Kalina: Russia's Fifth-Generation Diesel-Electric Submarine*, <https://sputniknews.com/military/201603221036746542-russia-kalina-class-submarine/>, (erişim: 25 Mart 2017)

STAHLER, Stefan. "China's Shifting Attitudes Towards United Nations Peacekeeping Operations", *The China Quarterly*, No. 195 (Sep., 2008), ss. 631-655.

WHITING, Allen S. "The PLA and China's Threat Perceptions", *The China Quarterly*, 1996.

WU, Shang-su, How Much of an Advantage is China's Aircraft Carrier?, *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2016/11/how-much-of-an-advantage-is-chinas-aircraft-carrier/> (erişim: 27 Şubat 2017)